

Prominente rol voor eendrachtig verzet

Te midden van de talloze publicaties die al kort na de bevrijding het licht zagen, waren er verschillende pogingen om een overkoepelend beeld te schetsen van de voorbij jaren. Vooral het verzet en de eendrachtige, patriotistische houding van de bevolking stond daarin centraal.

Door Enno van der Eerden

De titel was al veelzeggend: *Den vijand wederstaan*. Maar de ronkende alinea waarmee het boek opende is te karakteristiek om niet in zijn geheel te citeren:

‘Staande op de grens, waar de nacht van verschrikking en onrecht overgaat in den vagen schemer van een nieuwen tijd, is het de plicht van hen, die de fakkel brandende hielden in dien nacht, om getuigenis af te leggen van hun liefde voor het vaderland, van hun strijd in hope, van hun geloof in het recht tot verzet. De plicht om het nationaal bezit, in bezettingstijd geboren, vast te leggen voor het geslacht, dat de enorme taak heeft den nieuwen tijd te bouwen.’

Gedenkboek

Het boek dat in 1946 bij uitgeverij Zomer & Keuning verscheen was een initiatief van de LO/LKP, zoals op te maken viel uit de ondertitel: *Verhalen van de Landelijke Organisatie voor Hulp aan Onderduikers en de Landelijke Knokploegen*. De bundel bevatte in totaal 23 bijdragen van vijftien verschillende auteurs, alle geschreven in de vorm van verhalend proza. Tezamen schetsten ze een beeld van meerdere facetten van de Duitse bezetting waarbij de nadruk echter lag op het verzet zoals onderduikhulp, overvallen op distributiekantoren, vervalsing van persoonsbewijzen en allerhande sabotageacties.

Een van de auteurs was ds. F. (Frits) Slomp, die als Frits de Zwerver eind 1942 samen met Helena Kuipers-Rietberg in de Achterhoek de LO had opgezet, een uit protestants-christelijke hoek voortkomende organisatie. Andere medewerkers waren K. Norel (zijn voornaam Klaas liet hij altijd achterwege) en Anne de Vries die voor de oorlog al brede bekend-

Coll. Nationaal Onderduikmuseum Aalten

Helena Kuipers-Rietberg

heid genoten als romanschrijvers. Beiden waren actief geweest in het verzet en leverden meerdere bijdragen. Ze deden in deze jaren sowieso veelvuldig van zich spreken in gedenkschriften als ook met eigen werk.

Al in de zomer van 1944 was bij de leiding van de LO het idee gerezen het verzetswerk van de LO/LKP in een Gedenkboek vast te leggen. Aangezien men verwachtte dat dit wel enige jaren zou vergen, besloot de Gedenkboekcommissie alvast een voorproefje op de markt te brengen. Vandaar de publicatie van *Den vijand wederstaan*. De opbrengsten zouden ten goede komen aan Stichting 1940-1945.

Antisemitisme

Norel komen we opnieuw tegen als auteur van *De tyrannie verdrijven* (1948), een lijvig boek (648 pagina's) dat hij geschreven had met L.D. Terlaak Poot, een predikant uit Den Haag. Een rijk geïllustreerde bundeling van journalistieke artikelen over verschillende bezettingsthema's die voor het merendeel al in het voorafgaande jaar als afzonderlijke uitgaven waren gepubliceerd. Opmerkelijk was de tekst waarmee de uitgeverij het project aan de man bracht. 'Twee jaar na de bevrijding hebben wij er reeds moeite mee, ons tal van gebeurtenissen uit de bezettingstijd te herinneren, hoewel ze toen ons leven tot in zijn diepste wezen beroerden. In 1950 zullen onze kinderen finaal vergeten zijn wat de Duitse tyrannie voor ons volk betekende.' Kort voordat de artikelen gebundeld werden tot een boekuitgave werd een aanklacht ingediend vanwege een antisemitische passage in de achtste aflevering. 'Verweer tegen de pogroms hebben

de Joden niet geboden', had Norel genoteerd. 'Deze afwezigheid van verzet is niet bevreedend. De Joden mogen geen helden zijn, geslepen zijn ze zeker. Pas toen de nazi's hun grijpvingers naar hun vermogen en huisraad uitstrekten, werden zij wakker. En toen ook goed. Met grote sluwheid hebben zij voor ongetelde miljoenen onttrokken aan de vijand.'

Illustratie van Charles Eijck en G. Douwe uit *Den vijand wederstaan*.

Norel had in volgende afleveringen zijn uitlatingen genuanceerd, maar omdat de zaak pas vele maanden later diende, verscheen de gewraakte passage onverkort in de boekpublicatie. Pas in maart 1949 oordeelde de rechter dat Norel zich ontactisch en generaliserend had uitgelaten, maar dat er geen sprake was van bewuste belediging van de Joodse bevolkingsgroep. Voor het nog in voorbereiding zijnde LO/LKP-gedenkboek, dat in 1951 als *Het Grote Gebod* op de markt kwam, had Norel zich belast met het hoofdstuk over de

Joodse onderduik. Daarin was hij een stuk voorzigtiger, hoewel hij nog wel repte van 'een verwonderlijke gelatenheid' waarmee de Joden zich aan Duitse maatregelen onderwierpen.

Het Grote Gebod

Het was een kwestie die herinneringen oproep aan de aantijgingen tegen collega-schrijver Antoon Coolen. In *Bevrijd vaderland* (1945), een documentaire maar ook persoonlijke terugblik op de bezetting, stond te lezen: 'Ik behoor tot hen, die geen Jodenvrienden zijn, wij hebben iets tegen de hebberigheden van het ras.' Om daaraan in dezelfde alinea toe te voegen dat dergelijke antipathieën in

het niet vielen bij wat de Duitsers op hun geweten hadden. In de tweede druk, een jaar later, was de betreffende passage verwijderd en had Coolen in een uitvoerige voetnoot zijn spijt betuigd. Niettemin verleenden beide auteurs medewerking aan *Het Grote Gebod*, het tweedelige, ruim 1.300 pagina's tellende boekwerk waarin gedetailleerd het protestants-christelijk geïnspireerde verzet beschreven werd. Volgens de verantwoording om deze geschiedenis 'te boek te stellen voor het Nederlandse volk, opdat dit volk de zin, het karakter en de uitkomsten van dit verzet tot in volgende geslachten niet zal vergeten.'

In 1950 zullen onze kinderen finaal vergeten zijn wat de Duitse tyrannie voor ons volk betekende

Het leeuwendeel was behalve door Norel en Coolen geschreven door Rogier van Aerde, Ad Goede en opnieuw Anne de Vries die ook al betrokken was bij *Den vijand wederstaan*. Afgezien van journalist Ad Goede – hij kwam in 1954 op 44-jarige leeftijd bij een motorongeluk om het leven – zouden allen in de navolgende jaren nog verschillende malen in hun werk teruggrijpen op de bezetting.

De overzichtsartikelen en gevalsbeschrijvingen in *Het Grote Gebod* waren illustratief voor de wijze waarop zo kort na de oorlog teruggekeken werd op de jaren van onderdrukking, terreur en vervolging, maar waar een onverzettelijke bevolking tegen in het geweer was gekomen. Het waren verhalen over vaderlandsliefde, moed, heldhaftigheid, opoffering en plichtsbetrachting, voortvloeiend uit diep gewortelde geloofsovertuigingen. De gevoerde strijd had velen het leven gekost, maar had ondanks het leed en de verliezen betekenis en zin gehad.

In deze periode, vanaf 1949 tot 1954, verscheen ook het uiteindelijk vier delen tellende *Onderdrukking en verzet*. Het eerste standaardwerk waarvoor een keur aan historici, wetenschappers en andere deskundigen benaderd was. Dat gaf een aanzienlijk bredere terugblik, maar het eendrachtige verzet vervulde daarin nog altijd een prominente rol.

